

Реформа нашега грађанског законодавства, 1939.

Садржај

- I Данашње стање и потреба реформе
- II Постанак Предоснове Грађанскога
законика за Југославију
- III Историјски и идеолошки основи
аустријског Грађанског законика
- IV Критика Предоснове као копије
аустријског права
- V Предоснова и наше народно право
- VI Један предлог за реформу

347(497.1)

БЛИОТЕКА

ПОЛИТИКА И ДРУШТВО

Др. БОЖИДАР С. МАРКОВИЋ



РЕФОРМА НАШЕГЯ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНОДАВСТВА

25

ИЗДАВАЧКА ЗАДРУГА
ПОЛИТИКА И ДРУШТВО
с. о. ј.
БЕОГРАД
Драшковићева ул. бр. 14/1.

1939.

БИБЛИОТЕКА

ПОЛИТИКА И ДРУШТВО

Уведено у библиотекар бр. ~~138~~
11. маја 1992. год.
Др. БОЖИДАР С. МАРКОВИЋ
SVEZNO IZVRNO VECE
CENTAR ZA INFORMACIJU I
DOKUMENTACIJU BELATNOST
Inv. br. 21-100
SIGN.

РЕФОРМА НАШЕГ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНОДАВСТВА



25

ИЗДАВАЧКА ЗАДРУГА
ПОЛИТИКА И ДРУШТВО
с. о. ј.
БЕОГРАД
Драшковићева ул. бр. 14/1.

БИБЛИОТЕКА ПОЛИТИКА И ДРУШТВО

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Д-р МИХАИЛО ИЛИЋ
Д-р МИЛАН ЖУЈОВИЋ
Д-р БОЖИДАР С. МАРКОВИЋ

1. Др. Михаило Илић, Пред конкордатом . . . 5.— дин.
2. Др. Божидар С. Марковић, Начела демократије (распродато)
3. Др. Слободан М. Драшковић, Аутаркија или светска привреда? . . . (распродато)
4. Љубомир Радовановић, Одвајање црква и државе у Француској . . . 5.— дин.
5. Др. Милан Ј. Жујовић, Економски и социјални основи Декларације права . . . (распродато)
6. Др. Јован Ђорђевић, Контрола уставности закона и америчка демократија . . . 8.— дин.
7. Др. Милош Радојковић, Илирски покрет (распродато)
8. Др. Михаило Илић, Шта треба изменити у Закону о штампима . . . 5.— дин
9. Љубомир Радовановић Народна скупштина и изборни закон . . . (распродато)
10. Др. Милан Владисављевић, Државноправни положај Хрватске у оквиру Хабсбуршке монархије . . . 10.— дин.
11. Владимир Св. Симић, Идеолошки фронтови . . . 7.— дин.
12. Др. Јован Ђорђевић, Савремена Кина као држава . . . 5.— дин.
13. Радоје Л. Кнежевић, Кроз средњу школу I . . . 10.— дин.
14. Михаило С. Пешковић, Француска политика и владе народног фронта . . . 7.— дин.
15. Радоје Л. Кнежевић, Кроз средњу школу II (забрањено)
16. Гаешан Пиру, Корпоративизам . . . (распродато)
17. Радомир Љ. Живковић, Савремено правно уређење радних односа . . . 5.— дин.
18. Др. Мехмед Беговић, Муслимани у Босни и Херцеговини . . . 5.— дин.
19. Француска — 14 јули 1938 . . . 15.— дин.
20. Др. Милан Владисављевић, Развој уставности у Србији . . . 7.— дин.
21. Др. Михаило Илић, Народна школа и народни учитељ . . . 5.— дин.
22. Др. Михаило Илић, Политички и правни чланци . . . 6.— дин.
23. Из изборног права: О праву гласа у демократији; Однос бирача и посланика; Наш данашњи изборни систем . . . 6.— дин.
24. Др. Божидар В. Марковић, Пре двадесет година . . . 8.— дин.
25. Др. Божидар С. Марковић, Реформа нашега грађанског законодавства . . . 5.— дин.

1939

ШТАМПАРИЈА »СОКО« МИЛИВОЈА Ј. ТРАЈКОВИЋА
БЕОГРАД КОСМАЈСКА 14 а - ТЕЛ. 20-268

РЕФОРМА НАШЕГА ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНОДАВСТВА

I Данашње стање и потреба реформе

Уједињење је у погледу грађанског законодавства* затекло нашу земљу подељену на шест разних правних подручја: — Једно подручје сачињава Краљевина Србија са својим Грађанским закоником од 1844 године који је, по угледу на аустријски Грађански законик, израдио новосадски књижевник, правник и политичар Јован Хацић, у књижевности познат као Милош Светић. — Друго грађанско-правно подручје претставља Краљевина Црна Гора. У њој важи Општи имо-

* Грађанско законодавство има за предмет ону област права која регулише наше приватне односе: својину, уговоре о куповини - продаји, зајму, закупу, пуномоћству итд., затим накнаду штете, личне и имовне односе у породици, између супруга и родитеља и деце, брак и право наслеђа. „Грађанско право“ треба дакле разликовати од „грађанских права“, појма који означава основна права човека према државној заједници — као што је право на личну и имовну безбедност, неповредност стана, право збора и договора, изборно право и т. сл.

вински законик од 1888, дело чувеног Валтазара Богишића, који је њиме кодификовао домаће правне обичаје по начелима модерне теорије. Породично и наследно право, које није ушло у Богишићев Законик, и данас се у Црној Гори управља по обичајном праву. — Треће подручје чини Хрватска са Славонијом и Сремом. У томе делу наше државе примењује се Општи аустријски грађански законик, октроисан царским патентом од 1852, онај исти аустријски Грађански законик који је послужио и Јовану Хаџићу за узор, али у стању у коме се налазио 1852, тј. са изменама и допунама унетим у њега од 1811 до 1852. — Четврто подручје, Босна и Херцеговина, претставља у погледу грађанског законодавства највеће шаренило: тамо пре свега важи оно право које је затекла аустро-угарска окупација од 1878 године, дакле отомански световни закони — Меџеле, муслиманско верско „шеријатско“ право, конфесионална хришћанска права и обичајно право. Поред тога у колико за неки однос нема прописа у овим правима, као опште допунско, супсидијерно грађанско право, примењује се и у Босни и Херцеговини аустријски Грађански законик, онакав какав је био у времену окупације 1878 године. — У Словенији и Далмацији, које сачињавају пето подручје, примењује се исто тако аустријски Грађански законик, али у

облику у коме је важио и у Аустрији на дан 1 децембра 1918, што значи са такозваним *ратним новелама*, то јест изменама и допунама од 1914, 1915 и 1916 којима је тај стари кодекс знатно модернизован. — Шесто грађанско-правно подручје се састоји из Баната, Бачке и Барање с Међумурјем. Како су те покрајине у бившој Аустро-угарској припадале сфери Угарске, то у њима и данас влада мађарско право, једним делом писано и на бази аустријског Грађанског законика, а већим делом некодификовано судско обичајно право.

*

Као што се види, Југославија у погледу грађанског законодавства претставља један прави мозаик.

Неповољне последице таквог стања није тешко уочити. Не само просечан човек — кога право и има у виду — него се и стручњак с муком сналази у овој мрежи разних закона и обичаја, које све мора да познаје ако хоће да се сачува од изненађења. Појављују се затим и сукоби између разних покрајинских права и решавање тих сукоба још више отежава и поскупљава и иначе спор и скуп поступак остварења свога права. Такво стање омогућава затим и злоупотребе и изигравања обавеза. Познато је да многи грађани престолице, у циљу обилажења прописа о браку на-

шег Грађанског законика и православне цркве, одлазе у Панчево да би по прописима који тамо важе склопили грађански брак. Ово само по себи, може се рећи, и није зло, нарочито ако се олакшање склапања брачне везе и лаицизирање брака сматра напреднијим од конфесионалног брака. Али има случајева и у обрнутом смислу где ова разноврсност прописа управо омогућава изигравање обавеза. Човек кога је земунски суд осудио да плаћа издржавање за своје ванбрачно дете и да накнади трошкове порођаја дегињој мајци, ако хоће да избегне обавезу, може то постићи просто тиме што ће се преселити у Београд, јер по Грађанском законiku Краљевине Србије није допуштено истраживати ни доказивати ко је отац ванбрачном детету.

Све ово чини да разнородно законодавство омета слободан и чистан пословни саобраћај, да спутава привредни живот и доприноси на крају да се људи не осећају члановима једне државне заједнице. Од колике је штете ово и по опште и по појединачне интересе није потребно наглашавати. Стога се нећемо задржавати ни на значају грађанског права као унификаторске силе у држави, економски, друштвено и политички. Сам појам државе означава пре свега заједницу с јединственим правним поретком, заједницу где владају исти закони и где се суди на исти на-

чин, а не да буде једна правда с ове а друга с оне стране Саве или Дунава, да један уговор који важи у Земуну не важи у Београду. Реформа грађанског права поставља се стога у нашој земљи на првом месту као проблем изједначења.

*

У Југославији се заиста одмах с Уједињењем и поставило питање изједначења законодавства уопште. И оно је у многим гранама права већ и постигнуто. У грађанском праву, међутим, унификација је извршена само на његовим периферним областима, у питању држављанства, личних имена, земљишних књига, побијања изван стечаја, законодавства о радњама, док је његова централна и најважнија материја — она коју садрже грађански законици — остала неунифицирана.

Али би погрешно било мислити да је разлог томе у мањем значају грађанског законика према осталим областима права. Разлог је управо супротан: као поредак на основу којег се обавља најобимнији и најприснији део нашег живота, као поредак од кога зависи наша породица, наша имовина и уопште наша друштвена егзистенција, грађанске законике је и најтеже изменити. Њихова реформа се сматра најсложенијим и најделикатнијим законодавним послом, послом који

изискује и највише времена. Док се и устави, основни државни закони, просечно мењају сваких двадесет година, грађански законици преживљују и векове. Наш Грађански законик за непуних сто година доживео је већ седам уставних промена.

*

На доношењу јединственог грађанског законика за целу Југославију ради се већ од 1919 године. И ми ћемо овде изнети шта је у томе правцу до данас урађено за ових двадесет година, на којој основи, како је критика пропратила тај рад, и шта, најзад, ми лично мислимо о њему.

II Постапак Предоснове Грађанског законика за Југославију

Убрзо по Уједињењу установљен је при Министарству правде Стални законодавни савет, чији је приватно-правни отсек приступио реформи грађанског законодавства путем доношења заједничког, јединственог грађанског законика за Југославију.

Потребно је међутим претходно напоменути да постоје у главном три начина доношења закона, три начина кодификације. Први се састоји у потпуној рецепцији једнога страног законика, случај врло чест у почетку XIX века, кад су скоро све латинске земље, а и друге

поред њих, усвојиле француски Грађански законик. Случај који имамо и данас код неких држава које се нагло модернизују, код Турске или Кине на пример, које су прихватиле извесне европске грађанске законике.

Други начин кодификовања могао би се назвати адаптацијом. Он се састоји у томе што једна земља узме за основу неки страни законик, да би га у појединостима прилагођавала својим потребама. То је начин којим се у главном послужио и наш Јован Хаџић кад је аустријски Грађански законик прекрајао за прилике ондашње Кнежевине Србије.

Трећи начин кодификације састојао би се у прикупљању и комбиновању домаћег писаног и обичајног права, судске праксе и резултата правне науке. Такав начин доношења закона једини и заслужује да се назове кодификацијом и он свакако претставља највиши ступањ у законодавној делатности једне државе. Он несумњиво изискује и највећи напор, али чини и највећу част земљи која њиме пружа доказа о своме културном стваралаштву. То је начин на који су постали велики европски грађански законици, француски, аустријски, немачки, швајцарски и црногорски Општи имовински законик — овај последњи захваљујући скоро искључиво енергији и таленту Валтазара Богишића и материјалној помоћи руске владе.

*

И пред нашим Сталним законодавним саветом стајале су ове три могућности.

Мисао о изради једног сасвим новог грађанског законика одмах је напуштена, у главном из разлога што такав посао захтева дуго времена, а политичка, привредна и правна консолидација државе налагале су да се до изједначења што пре дође.

Питање избора између адаптације и рецепције поставило се међутим у Југославији, с обзиром на напред изнето стање покрајинских законодавстава у следећем облику: које ће се од шест покрајинских права што важе на територији нове државе узети за основу јединственога грађанског законика? У обзир су могла доћи стварно свега два законика, аустријски и црногорски. И пред тако формулисаним питањем одговор је морао пасти само у корист аустријскога Грађанског законика.

Прво, то је законик који, изузев Црне Горе и донекле Војводине, важи с извесним разликама на целој територији Југославије. Њему се правни саобраћај највећим делом већ прилагодио, те би његово усвајање проузроковало најмање поремећаје у приватно-правном животу земље. Друго, тај законик ужива глас једне од најуспелијих кодификација XIX века. Треће, поводом њега постоји

веома богата стручна литература и обилна судска пракса, што је од неоцењиве користи за практичну примену једног кодекса.

Богишићев законик, и поред својих високих квалитета, није пружао слична преимућства. Њиме је, сем тога, кодификован само један део грађанског права, имовинско право, док су породично и наследно остали ван њега. Најзад Општи имовински законик је прављен за једно привредно неразвијено друштво с патријархалним навикама и посебним приликама, те не пружа довољно широку основу за законик једне заједнице која иде високој комерцијализацији и индустријализацији.

Тим елиминаторним путем дошло се до тога да се за основу југословенскога грађанског законика узме Општи аустријски грађански законик. И у почетку је постојала похвална мисао да се изврши његова темељна ревизија, нарочито с обзиром на судску праксу којој је он дао повода, затим на законске нацрте који се припремају на његовој основи у другим земљама, специјално у Чешкој и Мађарској, најзад с обзиром на модерне европске грађанске законике.

Но у колико је посао одмицао, ова ревизија се све више сужавала, тако да се на крају кодификаторски рад свео највећим делом на превођење аустријског Грађанског законика на наш језик. И као плод таквог рада, за:

који је било потребно 15 година, Министарство правде је 1934 објавило текст Предоснове Грађанског законика за Краљевину Југославију.

Као што се види, од она три начина кодификације, наш законодавац је био пошао од неке врсте адаптације. Но у току рада све се више ишло и формалној рецепцији, тако да наша Предоснова као покушај кодификације данас стоји најближе систему рецепције.

*

После текста Предоснове, као њено објашњење, треба да буду публиковани и мотиви уз поједине одредбе, мотиви којима се Комисија руководила при њиховом доношењу — све у циљу да професионалне организације правника, као и друге друштвене организације и појединци, практичари и теоретичари, ставе своје примедбе. На основу тих примедба, Стални законодавни савет би имао да изradi дефинитиван законски предлог који би био поднет законодавној власти на усвајање као Грађански законик за Краљевину Југославију.

*

Иако мотиви Предоснове још нису објављени и сам њен текст је већ изазвао живо интересовање и многоструку полемику у нашој

јавности. У дискусији су се одмах оцртала два основна гледишта: једно за Предоснову, друго против ње.

Као браниоци Предоснове углавном су се декларисали чланови комисије који су учествовали у њеној изради. Критичари Предоснове су, с малим изузетком, скоро сви остали наши правници, поглавито србијански. Само из овога, међутим, још не би требало закључити да је Предоснова рђава, пошто је она једино у томе циљу и објављена да изазове добронамерну критику и образложене примедбе које ће се евентуално усвојити, а не да прима комплименте. С друге стране, истина, не може се очекивати ни да јавно критикују Предоснову они који су у њеној изради учествовали.

Али оно што је нарочито интересно у тој полемици, и на чему ћемо се ми у главном и задржати, јесте да се та полемика не односи само на појединости наше будуће кодификације, него управо на сам њен принцип, на Предоснову као целину. И да би се могао заузети објективан став како према критици Предоснове, тако и према самој Предоснови, неопходно је изнети, бар у главним цртама, како је постао и шта све садржи тај аустријски Општи грађански законик по чијим нормама треба да се развија приватни живот нашег друштва.

III Историјски и идеолошки основи аустријскога Грађанског законика

Историјат аустријскога Грађанског законика врло је дуг и занимљив. Рад на законикау почиње 1753 године, када је по наређењу царице Марије Терезије образована једна нарочита комисија са задатком да прикупи покрајинска у земљи важећа права и да их повеже у јединствен зборник. Материјал прикупљен на тај начин бивао је прерађиван и пролазио је кроз разне фазе све до 1 јуна 1811, када је за владе цара Франца I публикован као Општи грађански законик. Израђивање његово трајало је, дакле, 58 година.

Што се састава аустријскога Грађанског законика тиче, у њему треба разликовати два елемента: правне изворе из којих је он црпео своје одредбе и извесне идеологије које су у Законику дошле до израза.

*

Као што каже један историчар аустријскога Грађанског законика, право њиме кодификовано претставља синтезу разних права која су до Законика важила у аустријским и чешким земљама. А то су: римско право, канонско право, домаћа покрајинска права (писана и обичајна, провинцијски статутути, јуриспруденција судова) и најзад елементи неких страних кодификација.

Римско право, као опште допунско, супсидијерно право земаља Средње Европе, сачињава камен темељац аустријскога Грађанског законика. Њему Законик дугује и за своју форму и за основна начела на којима почива. Из римског права је аустријски законодавац узео традиционалне правне установе: индивидуалистичку концепцију приватне својине са свима последицама, акцесорну природу залогa, разлику између стварних и облигационих права, доктрину о титулусу и модусу код установљења стварних права, општу теорију облигација, поделу уговора на стварне и консенсуалне, правило да продаја добра ништи закупне односе, затим установу тестаментарног наслеђивања, принцип акресценције, миразни режим итд.

У овоме латинском скелету аустријскога Грађанског законика нашла су доста места и начела канонскога, то јест католичког црквеног права, права које је, у отсуству претора, уносило хришћански морални елемент у то римско право практиковано у Средњој Европи. Утицај канонског права огледа се првенствено у повећаном значају идеје добронамерности, поштења и правичности, затим у области брачног права. Тако на пример, за разлику од римског права, и накнадна несавесност прекида ток одржаја; ако су супрузи

добронамерни и путативни брак има дејства; заблуда се не може истицати против стране која је bona fide; код накнаде штете поступа се неједнако према томе да ли је штета случајно или злонамерно проузрокована и какав је однос имовног стања оштећенога и проузроковача штете.

Од домаћих покрајинских права у Законику је до нарочитог израза дошло право чешких провинција, што је последица чињенице да је први редактор пројекта био Azzoni професор чешкога права на прашком Универзитету. Из Чешке је узет систем земљишних књига и формално начело код стицања стварних права на непокретностима, затим извесне установе средњевијековног права које и данас овоме законику дају архаичан тон: фидеикомиси, dominium, utile, феуд, емфитевза. — Могућност да се покретне ствари стичу у својину и од несопственика води порекло у главном из италијанских провинција. — Домаћег порекла је и већина установа породичног права: удовичко уживање, јутарњи дар, брачни уговор о заједници добара, уговор о наслеђивању. Исто тако домаћег порекла је и учествовање судске власти у многим приватно-правним пословима, на пример при расправљању наслеђа и при уписивању у земљишне књиге.

Од страних кодификација значајнији утицај на аустријски Грађански законик извршио је, и то у главном на његову спољашњу, техничку страну, једино пруски законик од 1794 (Allgemeines preussisches Landrecht). Утицај Наполеонове кодификације се ограничава само на неке незнатне појединости. Разлог томе релативно малом учешћу страних права треба тражити у чињеници да је аустријски Грађански законик временски прва велика модерна европска кодификација која је већ добила завршне форме у тренутку кад су остали законици тек почели да се израђују.

*

Идеолошки фактори који су ставили свој печат на физиономију аустријскога Грађанског законика били су двојаки, политички и филозофски. И један и други од њих су у току дугогодишњег израђивања законика деловали час конвергентно, час смењујући се, а каткад и супротстављајући се један другоме. Политичке доктрине које су владале у доба стварања аустријскога Грађанског законика и које су оставиле на њему видљиве трагове биле су централизам, конзерватизам и просвећени апсолутизам. Од филозофских покрета нарочиту пажњу заслужују теорија природ-



ног права, рационализам и филозофија Кантова.

Централизму Марије Терезије, који претставља напредак према дотадашњем стању, има се на првом месту захвалити и за само покретање рада на кодификацији. Централистичка тенденција се затим нарочито огледа у једном Терезијином налогу законодавној комисији од 1772, којим она отстрањује правни партикуларизам на тај начин што тражи редиговање општих формула и занемаривање разлика и појединости покрајинских порекла. Централистичку црту треба видети и у томе што Законик, у недостатку прописа, за допунско, супсидијерно право не узима локалне обичаје него општа начела природног права која су, као разумна, свуда једнака.

Док је централизам дејствовао реформаторски и унификаторски, конзервативна струја се пре свега испољавала у чувању дотадашњег друштвеног уређења и у тежњи за одржањем историјских посебности и локалних права. И централистичка нота није успела да до краја и без прекида одржи свој утицај на изграђивање Законика. Већ и сама Марија Терезија крајем своје владе успорава с доношењем реформи, да би при крају живота и сасвим застала с њима. Али ће Законик имати да издржи један налет конзерватизма нарочи-

то за време Леополда II када долазе до израза реакционарни елементи и партикуларистичке тежње. У томе периоду се нарочито повећава утицај католичке цркве на брачно право, положај незаконите деце опет се погоршава, држава преко судске власти појачава свој надзор над браком.

Просвећени апсолутизам је међутим она политичка доктрина која је била од пресудног утицаја на формирање аустријскога Грађанског законика. Влада Јосифа II, између Марије Терезије и Леополда II, претставља не само нови период централизације, него и уношење напредних идеја у законодавство. Прокламује се једнакост пред законом и слобода индивидуе. Тај либерални и егалитарни дух проглашава брак грађанским уговором, уводи јединствен систем законског наслеђивања бришући средњевековне привилегије првенства, ублажава разлику између законите и ванбрачне деце, укида старатељство над распикућама као установу намењену заштити богатих класа. — Као што се види, овај десетогодишњи „јозефински“ законодавни период у знатној мери значи и претечу реформама које ће убрзо затим извести Француска Револуција. Не треба у осталом заборавити да је слободоумно јозефинско законодавство претстављало и једну практичну политичку меру

свога времена, надахнуту мишљу да се народу, као нека врста откупа од револуције, даду слободе у његовом приватном животу на место јавних политичких права.

*

Друга половина XVIII века, у којој Законик и стиче свој лик, јесте доба филозофије и филозофа. Зато није чудо ако је поникао у таквој атмосфери, и аустријски Грађански законик најфилозофскији од свих великих европских законика.

Теорија природног права, која у томе времену слави своју апогеју, прожима цео Законик. Вера у једно идеално, објективно природно право, независно од људске воље, као и у извесна урођена субјективна права човека претставља жиг што га је на ово дело ударио дух времена. Непрестано се наглашавају слобода и једнакост. На исти начин се третирају и домороци и странци, мушки и женски, хришћани и нехришћани. Слобода се штити на тај начин што се забрањују њена широка ограничавања: ниште се на пример уговори којима се неко одриче права да путем теста-мента располаже својом имовином, којим поклања унапред и све будуће имање, којим ступа у доживотни ортаклук. А да би се ублажиле строгости општих и апстрактних законских прописа, судија се упућује у врло много

случајева да се управља „према околностима дела“. — Доктрина природног права је дошла до толиког израза највише захваљујући двојици професора природног права, Мартинију и Цајлеру, који су били редактори Законика у најотсуднијим тренуцима његовог формирања и нарочито се огледа у §§-има 7, 16 и 17 Законика.

Природно право XVIII века иде заједно с рационализмом, пошто је оно претежно идеал коме разум служи за оруђе остварења. Зато док се утицај теорије природног права огледа у главном у духу, рационализам долази до израза у техници Законика. Рационализам, који на првом месту тражи просте и опште идеје, дао је и логичку конструкцију Законнику. Тако се он уместо казуистике римских правних извора и пруског Landrecht-а служи најрадије апстрактним формулама. Нејасно-сти текста и празнине верује да може попуни-ти логичким сретствима, дедукцијом, тумачењем, аналогијом, начелима природног права — занемарујући живо и обичајно право. Такав метод даје Законнику додуше једну формалну логичку пуноћу и ретку чистоту, али му у исти мах тиме намеће и крута праволи-нијска решења која вређају животну ствар-ност. Недостатке и евентуалне неправичности које отуд настају покушао је у осталом и сâм

Законик да ублажи, како смо видели, позивањем на природно право, на добронамерност, на околности конкретног случаја.

За утицај Кантове филозофије на аустријски Грађански законик има се захвалити скоро искључиво Цајлеровом учешћу у изради Законака. Јер је Цајлер као непосредни ученик великог кенигсбершког филозофа, идеје учитељеве примењивао у своме законодавном раду. Кантова правна филозофија је у осталом највећим делом рационалистичка филозофија природно-правног правца. На тај начин она је пре свега допринела да се утицај ове две духовне струје на Законик још више учврсти. Али и Кант је са своје стране био велики теоретичар природног права који је у дисциплину унео и нове елементе. Нарочито, он је природно право везао за своју општу филозофију морала, за теорију о дужности и схватање слободне личности као циља по себи. И аустријски Грађански законик има тако да захвали Канту не само за опште директиве, него и за начин регулисања многих правних установа у појединостима.

*

Овај кратки историјат аустријскога Грађанског законика и његова више него стогодишња примена у пракси допуштају нам да

подвучемо и неке од његових опште призна-тих врлина.

Дуго израђивање аустријскога Грађанског законика, разноврсност његових извора и смењивање идеологија омогућило му је на првом месту да буде не само врло брижљиво израђен, него нарочито да не буде *једностран*. Избегаваши крајности на тај начин, он је постао један од најуравнотеженијих грађанских законика. Он није на пример ни искључив израз либерално-индивидуалистичке доктрине, као што је то Наполеонов кодекс од 1804 године, нити је одблесак једног консеквентно спроведеног економског система, какав је случај с немачким Грађанским законом од 1900 године, законом који је сав у знаку капитализма, економског облика који је у напону крајем XIX века.

Последица овакве структуре аустријскога Грађанског законика јесте и његова много наглашавана виталност. Он је заиста у пракси показао знатну способност прилагођавања новим животним приликама, чиме много потсећа на свога великог савременика, на француски Грађански законик. Доктринарно умерен, он се, као што смо видели, није потпуно везао ни за једну конкретну идеологију, (пошто је доктрина природног права формална идеологија). Не извлачећи крајње логичке консеквенце из постављених начела, аустриј-

ски Грађански законик је у великој мери сачувао способност да прима у себе и нове економске и друштвене облике које доноси друштвени развој. А као што је познато, један од првих услова за добар грађански законик јесте да се он прилагођава животу, а не да спонтани ток живота спутава само зато да би га повиновао својим неспретним одредбама.

Али разлог тој драгоцепој особини самообнављања треба тражити колико у материјалној структури аустријскога Грађанског законика, толико исто и у његовој техници. И да су техничке врлине можда још и важнији услов за способност прилагођавања може се уочити из поређења аустријскога Грађанског законика с другом великом германском кодификацијом, с немачким Грађанским законом. Иако млађи за близу један век, немачки Грађански законик не показује такву лакоћу и моћ прилагођавања. Својим гломазним и крутим научним апаратом, претераним систематисањем, оштрином техничких конструкција и термина, он је у многострутао спутао природну еволуцију немачког приватног права. Умерено и гипко право аустријскога Грађанског законика се показало ближе животу од логички савршене али апстрактне техничке машине немачкога Грађанског законика. Зато и немачко правосудје и наука наилазе у своме раду на огромне тешкоће, тешкоће које су

аустријској пракси и доктрини скоро непознате. Доказ да техници грађанских законика треба да буде главни задатак одржање контакта с економском и културном средином, а не остварење једног савршеног апстрактног логичког система.

Још једна добра особина аустријскога Грађанског законика која је с овим у вези и на којој се често инсистира јесте његова приступачност. То је законик врло разумљиво писан, јасан и прегледан, због чега је близак и широким народним масама. То је један народни правни зборник на супрот у овоме погледу и сувише стручном немачком Грађанском законуку коме се може пребацити да је претерано научно израђиван и препун израза чије финесе претстављају тајну за обичног грађанина.

IV Критика Предоснове као копије аустријског права

Овако повољну оцену аустријски Грађански законик сасвим заслужује кад се посматра као дело прошлости и с гледишта средине којој је био намењен. За нас међутим остају отворена питања. Прво, да ли извесне особине аустријскога Грађанског законика које су у доба његовог доношења претстављале напредак значе то и данас, и друго, под претпоставком и да значе, хоће ли његове добре особине

остати врлине и за нашу средину која је и по прошлости, и по структури, и по менталитету, и по идеологији толико различита од Аустрије XVIII века за коју је овај законик и рађен?

Аустријском Грађанском законуку као бази наше будуће кодификације и учињене су обе врсте приговора. И они опште природе и ови који се тичу наших посебних прилика.

Оваквом начину унификације законодавства учињена је пре свега начелна примедба с гледишта народне културе. Кад једна национална држава, као што је наша, реципира један страни кодекс, том чињеницом се заиста не може поносити творачка делатност народног генија. Кад су латинске земље почетком XIX века попримале Наполеонов законик, то се могло разумети, јер су све те земље имале исту културну традицију и порекло. Кад данас у реформаторској грозници извесне азијске државе усвајају у целини европске законике, ми и то можемо разумети као револуционарне мере. Али ми нити имамо исту културну традицију с једном германском кодификацијом, нити се налазимо у револуционарној периоди, као на пример Турска или Кина које хоће да се отресе своје прошлости и да покидају све везе које их с прошлошћу спајају. И без компилације аустријског права ми стојимо пред опасношћу да изгубимо своју индивидуал-

ност. С том компилацијом, процес нашег претапања у једну безличну и безбојну „средњоевропску“ нацију само се може убрзати. — Ми данас добровољно и сами узимамо онај законик за наш слободан народ, који је положином прошлога века био *натурен* Хрватима: од стране једног апсолутистичког режима у једној ненародној држави — и против којег се онда у Хрватској жучно протестовало, да би се данас баш хрватски правници највише залагали да се тај исти законик прошири на целу Југославију. Већ се заборавио и онај изванредно дуги и снажни отпор на који је аустријски Законик био наишао својевремено код српских и хрватских маса.

Без обзира на овај национално-културни разлог, нама аустријска кодификација не одговара ни због духа којим је прожета. Тај дух ју у основи бирократски и механички, што је супротно и менталитету нашег демократски расположеног човека и потребама наше земље. Бирократски дух био је потребан Аустрији, пошто је у њој имао да замени оно живо национално осећање које је њој недостајало и које ми још увек имамо. Као последица тога, аустријско право нас натерује да се крећемо по извесним шемама и калупима, док ми њима претпостављамо слободу резоновања и гипкост у оцени стварности. Сем тога и његова толико хваљена приступачност не осећа се:

у нашој Предоснови. Преведен, језик аустријскога Грађанског законика је натегнут, без рељефа, блед и тешко приступачан. На сваком кораку се осећа да је то Законик који није мишљен на нашем језику и од нашег човека. Ово је у толико уочљивије што немачка реченица и иначе пати од извесне замршености и нагомилавања према којима наша здрава памет која воли простоту, јасност и непосредност, осећа сталну и несавладљиву антипатију. У томе правцу Предоснова је наишла на изузетно снажан отпор србијанских правника који су оштро критиковали њен језик и терминологију као нешто што није у духу нашег народног изражавања.

Па и кад бисмо прешли преко свих обзира ове врсте — за које неко може рећи и да спадају у област националне романтике — остају још увек два чисто стручна разлога, навођена против рецепције аустријскога Грађанског законика. Прво је тврђење да је овај законик данас несумњиво застарео, и затим да нарочито не одговара нашим приликама.

Он и претставља у ствари кодификацију грађанског права XVIII века, пун је успомена на феудално уређење и доктринарних примеса данас одбачене теорије природног права. Не одговара стога ни социјалном склопу ни потребама модерног друштва нити је у складу с резултатима савремене науке. Нарочито,

подвлачи се, то прво не одговара правном осећању, потребама и традицији нашег народа, тако да ће он и после евентуалног озакоњења Предоснове, особито на селу, продужити да живи — као што често и сада још чини — мимо законских текстова, каткад и против њих.

Доиста, поред свих својих врлина, ни аустријски Грађански законик не може да се отме закону старења. И тај прекор несавремености се односи како на материјалну, тако и на формалну страну Законика. Његова садржина је испуњена назорима који су владали пре француске Револуције и циљевима политике једне апсолутистичке државе. Напредан по идејама за почетак XIX века, он данас нама изгледа конзервативан. Ни Кант на пример више није у стању да остане идеолог модерног друштва које инсистира више на солидарности него на индивидуи. Наш поглед је окренут више заједници него појединцу, а природно право, у колико се још и заступа од мањег броја аутора, схвата се данас сасвим друкчије него на почетку XIX столећа. Чувени аустријски правник Унгер је у осталом још пре 50 година налазио да је аустријски Законик време прегазило.

Иако бољи не само од многих својих савременика него и од млађих кодификација, аустријски Грађански законик је и с техничке

стране данас далеко заостао иза науке. Још убрзо по његовом доласку на свет критиковао га је у томе правцу и велики правник Савињи, налазећи да он својим обиљем описа и дефиниција више потсећа на уџбеник него што то приличи једном законнику. Ми му данас можемо ставити још много озбиљније примедбе те врсте. С гледишта модерне законодавне технике Законнику се нарочито може пребацити да је рационалистички начин тумачења, који је у њему заступљен, учинио места данас ономе што се назива социјалним истраживањем права. Јер ми данас знамо да је самодовољност законика илузија, да је његова логичка пуноћа само привидан и да је у толико опаснија.

Па и кад примедба ове врсте не би било, Законнику се још увек с обзиром на наше домаће прилике могу ставити замерке од пресудног значаја. Аустријски Грађански законик је рађен за једно средњо-европско, грађанско и германско друштво. Наша средина међутим има друкчију структуру. Она културно није толико везана за Средњу Европу. Ми смо затим претежно земљорадничка земља и, што није од најмање важности, ми смо и једна словенска земља. И у вези с тим не треба заборавити да одлични познаваоци аустријскога Грађанског законика врло често инсистирају баш на његовом изразито немачком

карактеру. Тако један од њих — Carl Graf Chorinsky — подвлачи „богату немачко-правну садржину“ Законика (reiches deutsch-rechtliches Gehalt), док га професор Ернст Свобода назива „најнемачкијим Закономиком на свету“ — за њега је он das deutscheste Gesetzbuch der Welt. Тешко је претпоставити да би овакво право било погодно за одржање и развитак наших народних индивидуалности.

*

Ми смо се ограничили да изнесемо начелне замерке које су учињене аустријском Грађанском законнику и тиме нашој Предоснови, остављајући по страни недостатке мањег значаја, као што су њихова много и не без разлога нападана систематика, не увек срећна терминологија и реченица, схватање појединих установа, садржина појединих одредаба — све мане које би се могле отклонити или знатно умањити.

Потребно је међутим подвући и то, кад се говори о нашој Предоснови, да горње замерке њу не погађају у пуној мери, пошто Предоснова није идентична с аустријским Грађанским закоником. На првом месту ми смо већ поменули да је и сам аустријски Грађански законик делимично модернизован такозваним „ратним новелама“. А сем тога Комисија се, редигујући Предоснову, често слу-

жила, нарочито код општих одредаба, и другим законцима, особито швајцарским и немачким, којима је замењивала или ублажавала застареле прописе аустријскога Грађанског законика. Тако је природно право као супсидијеран извор и принцип тумачења одбачено па је на његово место узета одредба из швајцарскога Грађанског законика по којој ће судија, у недостатку законског прописа, сам пронаћи правило које би законодавац издао да је тај случај имао у виду. Исто тако треба нагласити да је право из Предоснове као целина још увек потпуније, савременије и боље него што је на пример право из Грађанског законика Краљевине Србије, или право које важи у Босни и Херцеговини, Хрватској или Славонији.

Но и поред свега овога недостаци Предоснове су такве природе да је с више страна изражавана жеља да се она као покушај кодификације одбаци и да се наш будући јединствени грађански законик изради на савим другом темељу. Не улазећи у овоме тренутку у опортуност и могућности практичног спровођења једног таквог подухвата, осећамо се ипак обавезним да се, поучени досадашњим искуством, изјаснимо на шта би приликом наше будуће кодификације требало обратити нарочиту пажњу и на којим би основима она, по нашем мишљењу, требало да буде изграђена.

У Предоснова и наше народно право

Приликом кодификације нашега права нарочита пажња се мора поклонити обичајном праву, праву по коме се обавља један огроман део животних односа у нашем народу и које су наши законописци, изузев Божића и донекле Хацића, безразложно занемаривали. У томе правцу је и прву грешку учинио Хацић у једном пресудном тренутку формирања нашег писаног права. Он је пропустио прилику да, спремајући Грађански законик за ондашњу Кнежевину Србију, кодификовањем народних правних обичаја удари основе једном самониклом домаћем праву — и поред тога што му је и сам Кнез Милош препоручивао да изради законик у народном духу и што је по Милошевом наређењу у циљу прикупљања народних правних обичаја била организована читава анкета чији је материјал стављен Хацићу на расположење. У току свога рада изгледа да је и сам Хацић био заборавио како је критиковао први нацрт Грађанског законика Кнежевине Србије — у чијој изради он није учествовао — као нацрт који се не ослања довољно на народне обичаје.

Ми данас Хацићево држање још и можемо разумети и објаснити његовом стручном формацијом. Правник школован у Аустрији почетком XIX века и Хацић је сав био у водама

природног права и рационалистичких идеја. Његово индивидуалистичко и романистичко образовање није могло да се помири с колективистичким духом домаћег народног права. Зато он није довољно ревносно прихватио ни Милошеве сугестије о законнику у народном духу, нити је био у стању да се дубље заинтересује за домаћи правни материјал.

Али оно што ми не можемо да разумемо јесте да су данас редактори наше Предоснове пошли једним путем који још далеко више заставља обичајно право него Хацић. Док аустријски Грађански законик своди улогу обичаја на сасвим безначајну меру, проглашујући, као што знамо, за супсидијерни правни извор начела природног права, Хацић ту отступа од свога модела. Значај општег допунског права Хацић уместо природном даје домаћем обичајном праву и тиме искупљује многе своје погрешке.

Предоснова је међутим скоро сасвим отстранила примену обичајног права, иако за то не постоје више ни они политички ни они доктринарни разлози који су такво решење налагали аустријском законодавцу. Политички разлог је отпао, јер Предоснова није рађена као аустријски Грађански законик за једну апсолутистичку ненародну државу, а доктринарног је нестало заједно с рационалистичким схватањем свуда важећег и свуда истоветног

природног права, које је данас уступило место социолошком и релативистичком схватању правних појава.

Предоснова наине ни једном речи не помиње обичајно право. Код попуњавања законских празнина она се, знамо, еманциповала од природног права и усвојила систем швајцарскога Грађанског законика који судију овлашћује да он постави правило кога нема у закону. Али пре тога швајцарски законодавац упућује судију да донесе решење по обичајном праву. Предоснова је међутим обичајно право избацила из свога система. Она истина предвиђа да ће се судија тражећи правило кога нема у закону обазрети, између осталог, и на последњем месту, и на „правну свест народа“ — те се може претпоставити да ће кроз ту правну свест евентуално доћи до израза и обичајно право. Последица свега јесте да је предоснова у занемаривању обичајног права отишла даље можда него и сам аустријски Грађански законик. По нашем мишљењу овакво запостављање обичајног права од стране Предоснове је сасвим безразложно и претставља један од њених капиталних недостатака.

Колико овде Предоснова иде у раскорак не само с нашим стварним потребама и приликама него и с временом у коме живимо, може се видети из њеног §-а 520. По томе §-у

онај ко има право колскога пута преко туђег имања може се возити тим путем „с једном или више запрега“, а право на стазу, по исто-ме пропису, „обухвата право по овој стази ходати, бити по њој ношен од људи“! Пред нашим очима ускрсава цео сахрањени феудални поредак у коме обесни племићи на вишеструким запрегама долазе један другоме у походе, и у коме понизни сељаци, полуробови, носе на својим раменима у раскошној носиљци размаженога властелина. Док тако Предоснова води рачуна о вишеструкој запрези и о носиљци, она потпуно игнорише муке и невоље нашег планинског села на пример. Она не зна за село као имовински колектив, не зна да су у Санџаку, Црној Гори, Босни, Херцеговини и другим нашим планинским крајевима укореењени извесни правни обичаји без којих би се тамошњи живот уопште тешко могао замислити, на пример у Црној Гори без шумског и језерског комуна, у Херцеговини, нарочито јужној, без обичајног система натапања помоћу кола, водених долапа, једног правног института од огромног практичног значаја.

*

Ми нарочито не бисмо желели да се добије утисак како се залажемо за обичајно право једино из националне сујете. Постоји

и један одлучан стварни разлог који у нашој земљи говори за широко место обичајног права у грађанском законикѹ. То је што смо ми једна од европских земаља с најразличитијом друштвеном и привредном структуром. Поред крајева високо индустријализованих и комерцијализованих, ми имамо целу скалу привредних типова, преко разних облика пољопривреде, све до најпримитивнијег сточарства. Имамо нарави од најпитомијих и најрационалнијих до највиолентнијих, крајева где се проценат писмености приближава стотини и где се креће око нуле, средина које су сасвим цивилизоване и средина у којима је патријархални начин живота остао неизмењен. Ставити све те елементе у исте калупе не само да није корисно него није ни могуће. А обичајно право је онај незаменљиви инструмент законодавне технике који допушта да се поведе рачун о свима овим особеностима и да се свакој од њих да задовољење.

Ми не губимо из вида и недостатке који се с гледишта унификације могу учинити обичајном праву: да оно својом разноликошћу и даље подржава правни партикуларизам, да смета међународни правни саобраћај и да фаворизира примитивне облике права. На ове приговоре, чија се озбиљност теоријски не даје олако оспорити, може се истаћи следеће:

Не треба заборавити да је грађанско право пре свега и једно спонтано право које се не даје форсирати, да је оно израз друштвених нужности и економских закона који су тврђи од правних и за којима се ови последњи морају појавити. И ми не можемо прећи преко њих ако нећемо да чинимо узалудно дело. Ми на пример имамо искуство да се и дан-данас огромна област стварних службености на непокретностима не управља по писаним текстовима Хацићевог Законика, нити се ове установе уопште могу прилагодити у нашем словенском колективистичком елементу римским индивидуалистичким оквирима. Пренебрегнуте од законодавца, ове службености, видели смо, и даље живе својим животом као и пре Хацића. И ново изједначење које би се покушало остало би вероватно само на хартији. Зашто онда да насилно разбијемо самоникле инструменте народног друштвеног живота, кад их вештачке бирократске творевине које ћемо поставити на њихово место нису у стању заменити? На тај начин се изједначење — које овде није ни потребно — ипак не постиже, а законодавац својим неуспехом само убија углед највишој државној власти.

И опасност да обичајно право омета правни саобраћај, нарочито међународни, више је привидна него стварна. Присуство обичајног права не искључује велике класичне прав-

не установе, специално уговоре — куповину-продају, зајам, закуп, пуномоћство — оно их само допуњава, прилагођавајући их потребама једне специфичне средине. Ми затим инсистирамо на локалном обележју обичајног права коме је најчешћи задатак да регулише службености на непокретностима, судске и породичне односе, уговоре који се ограничавају на једну ужу средину и који уопште не интересују велики међународни пословни саобраћај.

Што се тиче приговора, најзад, да обичај повлађује примитивне облике права, тај приговор је најмање основан. Ако се хоће да грађанско право изврши своју друштвену улогу, оно треба да одговара приликама којима се намењује. И кад једно право одговара извесним приликама, па се нађе да је то право примитивно, онда је ово знак само да су те прилике примитивне. И ако се те прилике желе поправити није лек у томе да се промени право, него они много дубљи и примарнији узроци таквога стања. Грађанско право је израз своје средине, а није област у којој се изједначење постиже канцеларијским путем. Оно се повија за друштвеном стварношћу као облик за садржином. Зар ми смемо да занемаримо „супону“ или „заред“ у оним нашим крајевима где они омогућавају најеконичније гнојење земље и најрацио-

налније искоришћавање радне снаге? Треба ли игнорисати „спрегу“ и „изор“ код сиромашака или ситних домаћина који без њих, у недостатку сопствене стоке, не би били у стању да благовремено поору своју њиву? Можемо ли забранити давање земље „у подлог“ или „у реум“ тамо где потребити људи, лишени њих, не би могли доћи до зајма, с обзиром да не постоје други нужни чиниоци које захтева реални кредит?

VI Један предлог за реформу

Ово нам већ указује и на пут којим би требало да пође наш грађански законодавац.

Ми у нашој земљи имамо примере за сва три напред поменута начина кодификације. Систем пуне рецепције налазимо у Хрватској и Словенији, систем адаптације заступљен је у Србији са закоником Јована Хаџића, а самосталну домаћу кодификацију остварио је Богишић својим Имовинским закоником. — Рецепција или адаптација могле би се код нас, с обзиром на постојећа права у Југославији, извести само на бази аустријскога Грађанског законика, и ми смо видели на Предоснови до каквих је резултата довео тај покушај. Према томе остаје нам као једина нова могућност још онај последњи и најтежи, али и најбољи начин изједначења, начин по коме

је Богишић спровео кодификацију црногорског права.

Какав је, дакле, био тај метод по коме је Богишић кодификовао црногорско грађанско право? — Најмеродавнији одговор на ово питање даје нам сам Богишић у своме напису *Неколико ријечи о начелима и методу усвојеним при изради Црногорског Грађанског законика*, где каже између осталог да је њиме хтео: „израдити дјело, које би уједно било систематско и просто народно. У својој радњи дакле имао сам непрестано пред очима, с једне стране облике и мишљења што владају у теорији и законодавној пракси земаља које већ имају грађански законик, с друге — оригиналне елементе саме земље којој је законик намијењен.“

Као што се види, Богишић је кодификовао домаће право по начелима модерне науке, он је принципе од опште вредности испунио садржином која се већ налазила у народу.

То је метод који бисмо и ми препоручили за наш јединствени југословенски Грађански законик. Што значи да би се као материјал имало узети у обзир све право, и писано и обичајно, које се данас практикује у нашој земљи, и да се оно затим систематски сложи по начелима савремене теорије у један кодекс. На тај начин свакако у будући законик би ушао и велики део аустријског права, онај

који одговара нашим данашњим потребама и схватањима и који се код нас на великом делу територије већ одомаћио. Затим би ту имао да уђе и добар део срећно кодификованих домаћих установа из Општег имовинског законика. У њему би најзад имало да нађе одговарајуће место и остало наше врло развијено и интересантно обичајно право које, иако занемарено од државе, још увек интензивно живи у народу који се по њему влада, пошто одговара и његовим стварним потребама и задовољава његово схватање правде, обичајно право чију нам виталност и богатство последњих година нарочито открива г. Сретен Вукосављевић.

Да би се избегли неспоразуми, подвлачи-мо још једном да ми предлажемо метод по коме је рађен црногорски Општи имовински законик, а не сâм тај законик који, како је напред наведено, носи извесно локално обележје, те његов материјал не би претстављао довољно широку основу на којој би се имао развијати приватно-правни живот целе наше земље. Сем тога данас и теорија на извесне ствари гледа већ мало друкчије неко у Богишићево време, тако да би и ту требало унети одговарајуће коректуре. Укратко, што се материјала нашег новог законика тиче, могли бисмо рећи: и Богишићев Законик, али не само Богишићев Законик.

Ми не сумњамо да и творци Предоснове овакав начин кодификације сматрају за најбољи и да су само у жељи за бржим изједначењем нашег права прихватили рецепцију аустријскога Грађанског законика као мање зло. Али је ево прошло већ двадесет година од Уједињења и не може се предвидети колико ће још бити потребно да та кодификација ступи у живот. Тако да ћемо на крају имати управо обе оне ствари које је по сваку цену требало избећи: и споро изједначење и законик који далеко заостаје и за својим временом и за нашим потребама и за нашим жељама.

У нама сасвим блиској правној историји имамо један пример кодификовања остварен под приликама које су упадљиво сличне с нашим. То је случај кодификације изведен у Немачкој кроз њен Грађански законик од 1900 године. Као што је данас у нашој земљи скоро опште право аустријско, тако је у Немачкој пред изједначење опште право било римско. И тамо је домаћа, германска правна концепција имала да издржи дугу и тешку борбу с освајачким латинским правом. И она је из те борбе успела да изиђе као победник.

Ми наравно не можемо претендовати да у наш законик унесемо онолики број самониклих елемената као што је учињено у Немач-

кој. Ми смо свесни тога да у нашој прошлости нисмо имали толико развијен друштвени и правни живот да бисмо из њега били у стању црпсти грађу за цео један законик ове врсте. Услед прекида државно-правног континуитета ми нисмо могли створити толико јаку и отпорну домаћу правну традицију која би одолевала страним утицајима у оној мери као Немачка. Ми не заборављамо ни то да рецепција римског права у Немачкој није вршена онако брутално као код нас, кроз законодавство, него да се спроводила постепено, вековима, кроз формално необавезну доктрину.

Ми смо исто тако свесни и тога да у праву има извесних универзалних принципа који свуда важе и тековина општих вредности до којих су пре нас дошли напреднији народи и које ми треба да прихватимо. Али поред свега ми не видимо зашто претстојећом кодификацијом не бисмо у одговарајућој мери осигурали часно место и нашем народном праву у колико га имамо? Разноврсне прилике под којима живи наш свет чак императивно налажу и једну оквирну одредбу којом би се обичајном праву у целој области грађанског законика обезбедило једно широко супсидијерно место. Док би оригиналне домаће, довољно израђене установе требало

посебно кодификовати по примеру Богишићевом.

На тим принципима израђен законик био би и савременији и мање латински и мање германски и ближи народу. Допуштајући и домаћим правним установама легалан живот и развој, он би могао претстављати и дело обнове нашег јужно-словенског правног духа.

*

„Код сваког су народа најсветије ове три ствари: *закон, језик и обичаји* — каже на једном месту велики Вук — тим се народи један с другим рођакају, и један од другог разликују. Како народ изгуби те три ствари, он изгуби и своје име“.

Вук нам је спасао језик. На нашем времену лежи задатак да очувамо закон и обичаје који су у опасности. Тај задатак је у толико пунији одговорности што се нама сад пружа вероватно последњи пут прилика да у праву извршимо онај посао који је у језику обавио сељак из Тршића.

А када је самоуки, сиромашни и само себи остављени Вук могао да изведе своје грандиозно дело, зашто не бисмо били у стању да сличну ствар учинимо и ми данас с нашим правом, заједничким и смишљеним напором толиких наших учених правника, у нашој великој и богатој земљи? — Нама је то данас

у толико лакше што имамо испред себе и Вука и Богишића који су нам указали на пут којим треба ићи.

У једноме прелазном времену у коме лажно комислено напуштамо једну по једну културну позицију, реформа грађанског законодавства, као што се види, не задира само у практичне потребе нашег свакодневног живота. Она ставља на дневни ред и захтеве наше националне свести и ослобођење од страних духовних утицаја. Она поставља и питање наше способности да учинимо један културни подвиг.

ЛИТЕРАТУРА

Из обилне домаће литературе о кодификацији нашега грађанског законодавства навешћемо само следеће: Слободан Јовановић, *Јован Хаџић* (Сабрана дела: књ. 3. Политичке и правне расправе); — разни чланци у *Споменици Мауровићу* (Прва књига, Београд 1934); — прилози наших и аустријских правника у *Споменици Доленца, Крека, Кушеја и Шкерља* (Љубљана, 1936); — Иван Мауровић, *Извјештај о Предоснови Грађанскога законика за Краљевину Југославију*; — полемика Др. Чед. Марковић — Др. Иван Мауровић у *Правосуђу* и *Мјесечнику* 1936--1937); — Ајснер-Пливерић, *Мишљења о Предоснови Грађанског законика* (Загреб, 1937); — Сава М. Шапчанин, *Неколике примедбе на предоснову Грађанског законика* (Београд, 1937); — Др. Фердо Чулиновић, *Народно право* (Београд 1938); — разни написи у *Архиву, Мјесечнику, Браничу, Правосуђу* и осталим нашим правним часописима, нарочито после 1934 године.

Од стране литературе: чланке у *Festschrift zur Jahrhundertfeier des Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches*, Беч 1911; — Emmannuel Tilsch, *Le Code civil général autrichien, son origine et son développement*, 1911; — Ernst Swoboda, *Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch im Lichte der Lehren Kant's*, Грац 1926, и од истог писца *Die Neugestaltung des Bürgerlichen Rechts*, Беч 1935.

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE
CENTAR ZA INFORMACIONU I
DOKUMENTACIONU DELATNOST

Inv. br.

21-100

SIGN.

САДРЖАЈ

	Стр.
I Данашње стање и потреба реформе	3
II Постанак Предоснове Грађанскога законика за Југославију	8
III Историјски и идеолошки основи аустријског Грађанског законика	14
IV Кршица Предоснове као копије аустријског права	25
V Предоснова и наше народно право	33
VI Један предлог за реформу	40



Inv. br.

35859